

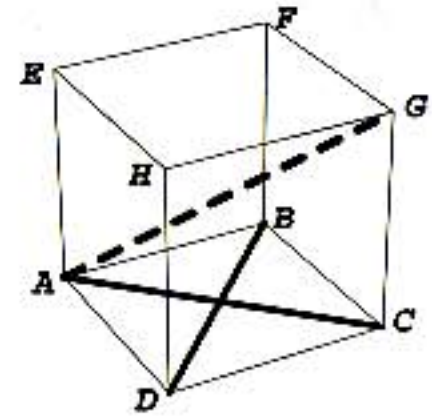
Kokeessa saa vastata enintään kymmeneen tehtävään. Tähdellä (★) merkittyjen tehtävien maksimipistemäärä on 9, muiden tehtävien maksimipistemäärä on 6.

- Ratkaise yhtälö $7x^2 - 6x = 0$.
  - Ratkaise epäyhtälö $|3x - 2| < 4$.
  - Sievennä lauseke $\sqrt[3]{a\sqrt{a}}$ ($a > 0$).
- Laske integraali $\int_0^{\frac{1}{2}} (1 + 2x^2) dx$.
  - Määritä funktion $f(x) = \sqrt{x^2 + 1}$ derivaatta $f'(1)$.
  - Sievennä lauseke $e^{2 \ln x} - 2x^2$.
- Merivettä, jossa on 4,0 painoprosenttia suolaa, haihdutetaan altaassa, kunnes sen massa on vähentynyt 28 %. Mikä on suolapitoisuus haihduttamisen jälkeen? Anna vastaus prosentin kymmenesosan tarkkuudella.
  - Mikä on vuotuinen korkoprosentti, jos tilille talletettu rahamäärä kasvaa korkoa korolle 1,5-kertaiseksi 10 vuodessa? Lähdeveroa ei oteta huomioon. Anna vastaus prosentin sadasesosan tarkkuudella.
- Määritä jokin pisteiden $A = (2, 3, 6)$ ja $B = (4, -7, -3)$ kautta kulkevan suoran suuntavektori ja muodosta suoran parametriesitys. Määritä suoran ja xy -tason leikkauspiste.
- Laske suorien $x + y = 1$, $x + y = 6$, $x - 3y = 1$ ja $x - 3y = -4$ väliin jäävän alueen pinta-ala.
- Ratkaise epäyhtälö $\frac{x^2 + 7x + 2}{x - 3} > 1$.
- Suoran ympyräpohjaisen kartion sisään asetetaan tilavuudeltaan suurin mahdollinen suora ympyräpohjainen lieriö, jonka akseli on kartion akselilla, pohjista toinen on kartion pohjalla ja toisen kehä koskettaa kartion vaippaa. Kartion korkeus on 6 pituusyksikköä ja pohjan säde on r . Määritä lieriön korkeus.
- Satunnaismuuttuja X saa arvoja väliltä $[0, 1]$, ja sen tiheysfunktio on muotoa

$$f(x) = \frac{x}{a} + \frac{a}{2}$$

Määritä vakio a . Millä todennäköisyydellä X on välillä $[0, \frac{1}{2}]$?

9. Laske kuution avaruoslävistäjän AG ja sivutahkon lävistäjän AC suuntien välinen kulma $0,1$ asteen tarkkuudella. Laske edelleen avaruoslävistäjän AG ja sivutahkon lävistäjän BD suuntien välinen kulma.

10. Jonon (a_n) termit ovat muotoa $a_n = \frac{2n-2}{n+1}$, $n = 1, 2, 3, \dots$. Osoita, että kaikille termeille pätee $a_n < 2$ ja $a_{n+1} > a_n$. Määritä raja-arvo $\lim_{n \rightarrow \infty} a_n$.
11. Olkoon f funktio, jolla on seuraavat ominaisuudet: $f(x+y) = f(x)f(y)$ kaikilla reaaliluvuilla x ja y , $f(0) = 1$ ja f on derivoituva muuttujan arvolla 0 . Osoita erotusosamäärää käyttäen, että f on derivoituva kaikkialla ja että $f'(x) = f'(0)f(x)$. Anna esimerkki funktiosta, joka toteuttaa nämä ehdot.
12. Laske integraalin $\int_1^3 \frac{1}{x} dx$ tarkka arvo. Laske sille myös viisidesimaalinen likiarvo puolisuunnikassäännöllä käyttämällä neljää jakoväliä. Mikä on likiarvon suhteellinen virhe prosentteina?
13. Olkoon n alkuluku sekä x ja y kokonaislukuja. Osoita, että

$$x^n + y^n \equiv (x+y)^n \pmod{n}.$$

- ★14. Olkoon $P_n(x) = \sum_{i=1}^n x^i$ välillä $-1 < x < 1$, $n = 1, 2, 3, \dots$.
- a) Perustele, miksi raja-arvo $f(x) = \lim_{n \rightarrow \infty} P_n(x)$ on olemassa välillä $-1 < x < 1$. Määritä $f(x)$.
- b) Johda ja sievennä erotuksen $P_n(x) - f(x)$ itseisarvon lauseke.
- c) Kuinka suuri on polynomin $P_n(x)$ asteluvun n vähintään oltava, jotta

$$|P_n(-0,5) - f(-0,5)| \leq 0,01?$$

- ★15. a) Olkoon $a > 0$, $b > 0$ ja $0 < p < 2$. Näytä, että $pab < a^2 + b^2$. (3 pistettä)
- b) Osoita, että jos suorakulmaisella kolmiolla ja neliöllä on sama pinta-ala, niin kolmion piiri on pidempi kuin neliön piiri. (6 pistettä)

Pitkä matematiikka 16.3.2007, ratkaisut:

1. a) $7x^2 - 6x = 0 \iff x(7x - 6) = 0 \iff x = 0$ tai $x = \frac{6}{7}$.
- b) $|3x - 2| < 4 \iff -4 < 3x - 2 < 4$. Nyt $-4 < 3x - 2 \iff 3x > -2 \iff x > -\frac{2}{3}$ ja $3x - 2 < 4 \iff 3x < 6 \iff x < 2$. Epäyhtälön ratkaisu on siis $-\frac{2}{3} < x < 2$.
- c) $\sqrt[3]{a\sqrt{a}} = \sqrt[3]{a^{3/2}} = (a^{3/2})^{1/3} = a^{1/2} = \sqrt{a}$.
2. a) $\int_0^{1/2} (1 + 2x^2) dx = \int_0^{1/2} x + \frac{2}{3}x^3 = \frac{1}{2} + \frac{2}{3} \cdot \frac{1}{8} = \frac{1}{2} + \frac{1}{12} = \frac{7}{12}$.
- b) $f'(x) = \frac{1}{2} \frac{2x}{\sqrt{x^2 + 1}} = \frac{x}{\sqrt{x^2 + 1}}$. Siis $f'(1) = \frac{1}{\sqrt{2}}$.
- c) $e^{2 \ln x} - 2x^2 = e^{\ln x^2} - 2x^2 = x^2 - 2x^2 = -x^2$.
3. a) Jos merivettä on $100a$, on siinä vettä $96a$ ja suolaa $4a$. Haihdutuksen jälkeen jäljellä on vettä $96a - 28a = 68a$ ja suolaa edelleen $4a$ eli yhteensä $72a$ merivettä. Sen suolaprosentti on nyt $100 \cdot \frac{4a}{72a} = \frac{50}{9} \approx 5,5556$. Vastaus: 5,6 %.
- b) Jos korkoprosentti on p , on korkotekijä $q = 1 + p/100$. Tehtävän mukaan rahamäärän a kasvulle pätee $q^{10}a = 1,5a$ eli $q^{10} = 1,5$. Tästä saadaan $q = \sqrt[10]{1,5} \approx 1,04138$, josta edelleen $p = 100(q - 1) \approx 4,138$. Vastaus: 4,14 %.
4. Pisteiden A ja B paikkavektorit ovat $\overline{OA} = 2\vec{i} + 3\vec{j} + 6\vec{k}$ ja $\overline{OB} = 4\vec{i} - 7\vec{j} - 3\vec{k}$. Kysytty suuntavektori on $\overline{AB} = \overline{OB} - \overline{OA} = 2\vec{i} - 10\vec{j} - 9\vec{k}$. Suoran pisteen P paikkavektori on $\overline{OP} = \overline{OA} + t\overline{AB} = (2 + 2t)\vec{i} + (3 - 10t)\vec{j} + (6 - 9t)\vec{k}$. Suoran parametriesitys on siten $x = 2 + 2t$, $y = 3 - 10t$, $z = 6 - 9t$.
- Suora leikkaa xy -tason, kun $z = 0$ eli kun $6 - 9t = 0$. Näin tapahtuu, kun $t = \frac{2}{3}$. Leikkauspisteen koordinaatit ovat $x = 2 + 2 \cdot \frac{2}{3} = \frac{10}{3}$ ja $y = 3 - 10 \cdot \frac{2}{3} = -\frac{11}{3}$.
- Vastaus: Parametriesitys on $x = 2 + 2t$, $y = 3 - 10t$, $z = 6 - 9t$ ja leikkauspiste $(\frac{10}{3}, -\frac{11}{3}, 0)$.
5. Suorien $x + y = 1$ ja $x - 3y = 1$ leikkauspiste saadaan yhtälöparista $x + y = 1$, $x - 3y = 1$, jonka ratkaisu on $x = 1$, $y = 0$. Näin jatkamalla nähdään, että suora $x + y = 1$ leikkaa suoria $x - 3y = 1$ ja $x - 3y = -4$ pisteissä $A = (1, 0)$ ja $B = (-\frac{1}{4}, \frac{5}{4})$. Samoin nähdään, että suora $x + y = 6$ leikkaa suoria $x - 3y = 1$ ja $x - 3y = -4$ pisteissä $D = (\frac{19}{4}, \frac{5}{4})$ ja $C = (\frac{7}{2}, \frac{5}{2})$. Vaakasuora jana DE jakaa tarkasteltavan nelikulmion $ABCD$ kahteen kolmioon. Kolmion ABD ala on $\frac{1}{2} \cdot (\frac{19}{4} - (-\frac{1}{4})) \cdot \frac{5}{4} = \frac{25}{8}$, ja kolmion BCD ala $\frac{1}{2} \cdot (\frac{19}{4} - (-\frac{1}{4})) \cdot (\frac{5}{2} - \frac{5}{4}) = \frac{25}{8}$. Kysytyn nelikulmion $ABCD$ ala on siis $\frac{25}{8} + \frac{25}{8} = \frac{25}{4}$.
- Vastaus: $\frac{25}{4}$.
6. Kun $x > 3$, saadaan epäyhtälö muotoon $x^2 + 7x + 2 > x - 3$ eli $x^2 + 6x + 5 > 0$. Vasemman puolen kuvaaja on ylöspäin aukeava paraabeli. Sen nollakohdat ovat $x = \frac{-6 \pm \sqrt{36 - 20}}{2} = -3 \pm 2$ eli $x = -5$ ja $x = -1$. Näin ollen $x^2 + 6x + 5 > 0$, kun $x < -5$ tai $x > -1$. Alueessa $x > 3$ on siis $x^2 + 6x + 5 > 0$ kaikilla arvoilla x .
- Kun $x < 3$, saadaan epäyhtälö muotoon $x^2 + 7x + 2 < x - 3$ eli $x^2 + 6x + 5 < 0$. Edellisen mukaan $x^2 + 6x + 5 = 0$, kun $x = -5$ ja $x = -1$. Näin ollen alueessa $x < 3$ on $x^2 + 6x + 5 < 0$, kun $-5 < x < -1$.

Vastaus: Kun $-5 < x < -1$ tai $x > 3$.

7. Leikataan kartiota sen akselin kautta kulkevalla tasolla. Olkoon leikkauskuviossa A pohjaympyrän keskipiste ja $r = AC$ säde sekä B kartion huippu. Olkoon vielä $x = AD$ lieriön korkeus, $0 < x < 6$ ja $s = ED$ lieriön säde. Yhdenmuotoisista kolmioista ABC ja DBE saadaan verranto $\frac{6}{r} = \frac{6-x}{s}$, josta edelleen $s = r - \frac{1}{6}rx$. Lieriön tilavuus $V = \pi s^2 x$ on x :n funktiona $V(x) = \pi r^2 (1 - \frac{1}{6}x)^2 x = \pi r^2 (x - \frac{1}{3}x^2 + \frac{1}{36}x^3)$. Tämän derivaatta on $V'(x) = \pi r^2 (1 - \frac{2}{3}x + \frac{1}{12}x^2) = \frac{1}{12}\pi r^2 (x^2 - 8x + 12)$. Derivaatta häviää, kun $x = \frac{8 \pm \sqrt{64 - 48}}{2} = 4 \pm 2$ eli kun $x = 2$ tai $x = 6$. Näistä vain edellinen on tarkastelualueella. Koska $V'(x) > 0$, kun $0 < x < 2$ ja $V'(x) < 0$, kun $2 < x < 6$, saavuttaa lieriön tilavuus suurimman arvonsa, kun $x = 2$.

Vastaus: Lieriön korkeus on 2.

8. Jotta f olisi tiheysfunktio, on oltava $f(x) \geq 0$, kun $0 \leq x \leq 1$ sekä $\int_0^1 f(x) dx = 1$.
 Nyt $\int_0^1 f(x) dx = \int_0^1 (\frac{1}{a}x + \frac{a}{2}) dx = \int_0^1 \frac{1}{2a}x^2 + \frac{a}{2}x = \frac{1}{2}(\frac{1}{a} + a)$. Integraalin arvo on 1, jos $\frac{1}{a} + a = 2 \iff a^2 - 2a + 1 = 0 \iff (a-1)^2 = 0 \iff a = 1$.
 Arvolla $a = 1$ on $f(x) = x + \frac{1}{2} > 0$, kun $0 \leq x \leq 1$. Näin ollen $f(x)$ on tiheysfunktio, kun $a = 1$.

Todennäköisyys, että X on välillä $[0, \frac{1}{2}]$ on $\int_0^{1/2} (x + \frac{1}{2}) dx = \int_0^{1/2} \frac{1}{2}x^2 + \frac{1}{2}x = \frac{1}{8} + \frac{1}{4} = \frac{3}{8}$.

Vastaus: $a = 1$ ja todennäköisyys on $\frac{3}{8}$.

9. Olkoon kuution sivun pituus a . Sijoitetaan kuutio koordinaatistoon siten, että $A = (0, 0, 0)$, $D = (a, 0, 0)$, $B = (0, a, 0)$ ja $E = (0, 0, a)$. Tällöin $\overline{AC} = a\vec{i} + a\vec{j}$, $|\overline{AC}| = a\sqrt{2}$ ja $\overline{AG} = a\vec{i} + a\vec{j} + a\vec{k}$, $|\overline{AG}| = a\sqrt{3}$. Näiden väliselle kulmalle α saadaan $\cos \alpha = \frac{\overline{AC} \cdot \overline{AG}}{|\overline{AC}||\overline{AG}|} = \frac{a^2 + a^2}{a^2\sqrt{2}\sqrt{3}} = \frac{2}{\sqrt{6}} \approx 0,8164966$, joten $\alpha \approx 35,26439^\circ$.

Vektori $\overline{BD} = \overline{AD} - \overline{AB} = a\vec{i} - a\vec{j}$. Koska $\overline{AG} \cdot \overline{BD} = a^2 - a^2 = 0$, on vektoreiden välinen kulma $\beta = 90^\circ$.

Vastaus: Kysytyt kulmat ovat $35,3^\circ$ ja 90° .

10. Yleinen termi $a_n = \frac{2n-2}{n+1} = 2 \cdot \frac{n-1}{n+1} < 2$, koska $\frac{n-1}{n+1} < 1$.
 $a_{n+1} - a_n = 2(\frac{n}{n+2} - \frac{n-1}{n+1}) = 2 \cdot \frac{n(n+1) - (n-1)(n+2)}{(n+1)(n+2)} = \frac{4}{(n+1)(n+2)} > 0$.
 Näin ollen aina $a_{n+1} > a_n$.

Lopulta $\lim_{n \rightarrow \infty} a_n = \lim_{n \rightarrow \infty} 2 \cdot \frac{1 - \frac{1}{n}}{1 + \frac{1}{n}} = 2$, sillä $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} = 0$.

11. Koska f on derivoituva arvolla 0, on olemassa $\lim_{h \rightarrow 0} \frac{f(h) - f(0)}{h} = f'(0)$.
 Pisteessä x on $\frac{f(x+h) - f(x)}{h} = \frac{f(x)f(h) - f(x)}{h} = f(x) \frac{f(h) - 1}{h} = f(x) \frac{f(h) - f(0)}{h}$.
 Näin ollen on olemassa $f'(x) = \lim_{h \rightarrow 0} \frac{f(x+h) - f(x)}{h} = f(x)f'(0)$. Siis f on derivoituva kaikkialla ja $f'(x) = f(x)f'(0)$.

Esimerkiksi funktio $f(x) = e^x$ täyttää tehtävän ehdot: $f(x+y) = e^{x+y} = e^x e^y = f(x)f(y)$, $f(0) = e^0 = 1$ ja f on derivoituva arvolla 0.

12. $\int_1^3 \frac{1}{x} dx = \int_1^3 \ln x = \ln 3 \approx 1,098612.$

Puolisuunnikkasääntö funktiolle $f(x)$ välillä $[1, 3]$ käyttäen neljää jakoväliä on $S(x) = \frac{1}{2}(\frac{1}{2}f(1) + f(\frac{3}{2}) + f(2) + f(\frac{5}{2}) + \frac{1}{2}f(3))$. Kun $f(x) = \frac{1}{x}$, on $S(x) = \frac{1}{2}(\frac{1}{2} + \frac{2}{3} + \frac{1}{2} + \frac{2}{5} + \frac{1}{6}) = \frac{67}{60} \approx 1,116667$. Siis $\int_1^3 \frac{1}{x} dx \approx \frac{67}{60} \approx 1,11667$.

Likiarvon suhteellinen virhe prosentteina on $100 \cdot \frac{\frac{67}{60} - \ln 3}{\ln 3} \approx 1,643$ eli 1,64 %.

13. Jos n on alkuluku ja z kokonaisluku, joka ei ole jaollinen n :llä, on Fermatin pienen lauseen mukaan $z^{n-1} = 1 \pmod{n}$ eli $z^n = z \pmod{n}$. Jos taas z on jaollinen n :llä, on olemassa kokonaisluku k siten, että $z = kn$. Tällöin $z^n - z = (kn)^n - kn = n(n^{n-1}k - k)$ eli $z^n = z \pmod{n}$. Siis kun n on alkuluku ja z kokonaisluku, on $z^n = z \pmod{n}$.

Jos nyt n on alkuluku ja x, y kokonaislukuja, niin edellisen mukaan

$(x+y)^n = x+y \pmod{n} = x^n \pmod{n} + y^n \pmod{n} = x^n + y^n \pmod{n}$, mikä piti todistaa.

*14. a) $P_n(x) = \sum_{i=1}^n x^i$ on geometrinen summa, jonka ensimmäinen termi on x ja suhdeluku $q = x$. Näin ollen summa on $P_n(x) = x \frac{1-x^{n+1}}{1-x}$. Kun $-1 < x < 1$, on $\lim_{n \rightarrow \infty} x^{n+1} = 0$, joten on olemassa $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1-x^{n+1}}{1-x} = \frac{1}{1-x}$. On osoitettu, että välillä $-1 < x < 1$ on olemassa raja-arvo $f(x) = \lim_{n \rightarrow \infty} P_n(x) = \frac{x}{1-x}$.

b) Edellisen mukaan $|P_n(x) - f(x)| = |x| \cdot \left| \frac{1-x^{n+1}}{1-x} - \frac{1}{1-x} \right| = \frac{|x|^{n+1}}{1-x}$.

c) Edellisen mukaan $|P_n(-0,5) - f(-0,5)| \leq 0,01$, kun $\frac{|-0,5|^{n+1}}{1+0,5} \leq 0,01$ eli $(0,5)^{n+1} \leq 0,015$. Tästä saadaan ehdoksi $(n+1) \ln 0,5 \leq \ln 0,015$ eli $n+1 \geq \frac{\ln 0,015}{\ln 0,5} \geq 6,05$ eli $n \geq 6$. Asteluvun on siis oltava vähintään 6.

*15. a) Jos $a > 0, b > 0$, on $0 \leq (a-b)^2 = a^2 + b^2 - 2ab$, joten $2ab \leq a^2 + b^2$. Koska $p < 2$, on $pab < 2ab$. Siis $pab < a^2 + b^2$, mikä piti todistaa.

b) Olkoon suorakulmaisen kolmion kateetit a ja b sekä neliön sivu c . Tällöin kolmion kolmas sivu on $\sqrt{a^2 + b^2}$. Koska pinta-alat ovat samat, on $\frac{1}{2}ab = c^2$, josta saadaan $c = \sqrt{\frac{1}{2}ab}$. Väite on nyt $a + b + \sqrt{a^2 + b^2} > 4c$ eli $a + b + \sqrt{a^2 + b^2} > 2\sqrt{2ab}$ eli $a + b + \sqrt{a^2 + b^2} - 2\sqrt{2ab} > 0$.

Koska $b > 0$, on $\sqrt{a^2 + b^2} > a$. Näin ollen $a + b + \sqrt{a^2 + b^2} - 2\sqrt{2ab} > 2a + b - 2\sqrt{2ab} = (\sqrt{2a} - \sqrt{b})^2 \geq 0$. Siis $a + b + \sqrt{a^2 + b^2} > 4c$, mikä piti todistaa.